

Türkiye’de Finansal Tabana Yayılma Düzeyi ve Belirleyicileri

Rifat Karakus^a

Öz: Bu çalışmada Türkiye’de finansal tabana yayılma düzeyinin belirlenmesi ve finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca finansal tabana yayılmayı engelleyen faktörler ve bu faktörlere etki eden bireysel faktörler de çalışmada incelenmiştir. Çalışmada, Dünya Bankası’nın 2011 yılı ve 2014 yılı Global Findex veri tabanından sağlanan veriler kullanılarak probit regresyon analizi uygulanmıştır. 2014 yılında 2011 yılına göre Türkiye’de finansal kurumlarda birikim ve finansal kurumlardan borç almanın artış gösterdiği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda kadınların hesap sahibi olma, resmi birikim yapma ve resmi borç kullanma olasılıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yaşın finansal tabana yayılma bileşenleri üzerinde doğrusal olmamakla birlikte pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Eğitim ve gelir seviyesinin artmasının finansal tabana yayılmaya olumlu etkisi çalışmada ulaşılan bir diğer sonuçtur. 2014 yılında finansal kurumda hesap sahibi olmanın önündeki engellerin 2011 yılına göre daha belirgin olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Finansal Tabana Yayılma, Global Findex, Probit Regresyon Analizi

JEL: G20, G21, O16

Geliş : 13 Mart 2019
Düzeltilme : 08 Mayıs 2019
Kabul : 16 Ekim 2019

Tür : Araştırma

The Level and Determinants of Financial Inclusion in Turkey

Abstract: The aim of the study is to identify the level of financial inclusion in Turkey and to determine the individual factors affecting the financial inclusion. In addition, factors that hinder the financial inclusion and the individual factors affecting these factors are also investigated. In this study, probit analysis is applied by using the data obtained from World Bank’s 2011 and 2014 Global Findex database. It is determined that saving and credit from financial institutions were increased in Turkey from 2011 to 2014. As a result of the study, it is determined that women have less chance of having a formal account, saving formally and using formal credits. Age has a positive effect on the components of the financial inclusion, but not linear. The positive effect of the education and income level on the financial inclusion is another result of the study. It is established that the barriers of formal account in the financial institution were more prominent in 2014 than in 2011.

Keywords: Financial Inclusion, Global Findex, Probit Regression Analysis

JEL: G20, G21, O16

Received : 13 March 2019
Revised : 08 May 2019
Accepted : 16 October 2019

Type : Research

Cite this article as: Karakus, R. (2020). Türkiye’de finansal tabana yayılma düzeyi ve belirleyicileri. *Business and Economics Research Journal*, 11(1), 147-160.

The current issue and archive of this Journal is available at: www.berjournal.com

^a Asst. Prof., PhD., Cankiri Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Banking and Finance, Cankiri, Türkiye, rifatkarakus@karatekin.edu.tr (ORCID ID: 0000-0003-3580-5207)

1. Giriş

Finansal tabana yayılma, “ekonominin tüm birimleri için resmi finansal sistemin erişimini, kullanılabilirliğini ve kullanım kolaylığını sağlayan bir süreç” anlamına gelmektedir (Sarma ve Pais, 2011). Bir başka deyişle, finansal tabana yayılma “nüfusun tüm kesimleri için resmi finansal hizmetleri erişilebilir, yararlanılabilir ve uygun kılan tüm girişimler” olarak tanımlanabilir (Triki ve Faye, 2013). Kavram olarak finansal tabana yayılma, finansal ürün ve hizmetlere erişimi, finansal eğitimi ve finansal tüketicinin korunmasını bir bütün olarak ifade etmektedir (Finansal İstikrar Komitesi, 2014). Bireylerin finansal sisteme dahil edilmesinin, bireysel ve makroekonomik düzeyde birçok olumlu etkisi vardır. Finansal tabana yayılmanın artması, alt gelir gruplarında yer alan bireylerin yaşam standartlarının yükselmesini sağlayacaktır. Şirketlerin, özellikle de finansal hizmet sağlayıcılarının, dinamik ve yüksek büyüme oranlı pazarlarda birçok karlı yeni müşteriye erişimini mümkün kılabilir. Ülkeler için ekonominin ve vatandaşların genel refahının iyileştirilmesini sağlar. Tüm bunlara ek olarak, finansal tabana yayılma olumlu sosyal etkilere yol açabilir (Goland vd., 2010). Ek olarak, dezavantajlı kişilerin sağlık ve eğitim fırsatlarına ulaşmasına, gelir dağılımında adalet sağlanmasına ve cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yardımcı olmaktadır. Tüm bu olumlu yönler G20 ülkelerini finansal tabana yayılmayı artırmak için eylem planları geliştirmeye teşvik etmektedir. 2010 yılında Seul’de düzenlenen G20 Zirvesi’nde finansal tabana yayılma, küresel kalkınma gündeminin ana direklerinden biri olarak kabul edilmiştir (Zins ve Weill, 2016). 2014 ve 2017 yıllarında güncellenen G20 Finansal Tabana Yayılma Eylem Planı, tüm ülkelerdeki tüm bireylerin, özellikle de yoksullar, kadınlar, gençler ve kırsal bölge sakinleri için finansal tabana yayılmayı arttırma çabalarını desteklemeye devam etmiştir. Türkiye de, G20 üyesi olarak finansal tabana yayılmayı, kapsayıcı büyümenin güçlü bir itici gücü olarak önceliklerinden birisi olarak belirlemiştir.

Gayri safi yurtiçi hasıla bakımından Dünyanın en büyük 16. ekonomisi konumunda olan Türkiye’de hesap sahibi olan bireyler %60’lar düzeyindedir. Teknolojik olarak Avrupa Birliği üyesi ülkelere benzer şekilde iyi bir bağlantıya sahip olan nüfusa rağmen finansal tabana yayılma düzeyi, Avrupa Birliği genelinden ve sahip olduğu potansiyelden daha düşüktür (Metlife, 2015). Finansal tabana yayılmanın kabul edilen olumlu etkilerini elde edebilmek amacıyla finansal erişimin artırılması yolunda çaba sarf edilmektedir. Türkiye’de 5 Haziran 2014 tarihli ve 29021 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2014/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları uygulamaya konulmuştur. Stratejinin temel amacı, finansal ürün ve hizmetlerin tüm kesimlere yayılması, finansal sistem dışında kalan kişilerin sisteme dâhil edilmesi, mevcut ürün ve hizmetlerin kalitesinin ve kullanımının artırılması olarak tanımlanmıştır (Finansal İstikrar Komitesi, 2014). Böylelikle Türkiye’de finansal tabana yayılmanın artırılmasına, bireysel ve makroekonomik düzeyde beklenen olumlu etkilere ulaşmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de finansal tabana yayılma düzeyinin belirlenmesi ve finansal tabana yayılmaya etki eden faktörlerin tespit edilmesidir. Dünya Bankası Global Findex veri tabanında yer alan 2011 ve 2014 yılı için sırasıyla 1000 ve 1002 katılımcıyla gerçekleştirilen anketler kullanılarak probit regresyon analizi gerçekleştirilmiş ve ankette kullanılan bireysel faktörler olan cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve gelir seviyesinin finansal tabana yayılmanın bileşenleri olan resmi hesap sahibi olma, resmi hesaplarda birikim ve resmi kredi kullanımı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Literatürde Türkiye’de dışındaki ekonomiler için finansal tabana yayılmayı konu alan çalışmaların son dönemlerde yoğun olarak yer aldığı görülmekle birlikte Türkiye özelinde yapılan çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle bu çalışma, gerek Türkiye’de finansal tabana yayılma düzeyinin belirlenmesi, gerekse finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörlerin tespit edilmesi ile literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca politika yapıcılar için de çalışma sonuçları yol gösterici olacaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sırasıyla literatür taramasına, uygulama ve sonuç bölümlerine yer verilecektir.

2. Literatür Taraması

Finansal tabana yayılmanın ekonomiler ve bireyler için yaratacağı olumlu etkiler, bu alanı uygulamada ve literatürde önemli bir yere getirmiştir. Literatürde farklı piyasalar için finansal tabana yayılmayı konu alan çalışmalar yer almaktadır. Finansal tabana yayılmaya etki eden faktörleri inceleyen çalışmalar özellikle son yıllarda yoğunlaşmaktadır. Fakat Türkiye ekonomisi için finansal tabana yayılmayı konu alan çalışmaların

sınırlı olduğu görülmekle birlikte literatürde finansal tabana yayılmanın belirleyicilerini Türkiye için inceleyen çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sarma ve Pais (2011), bankacılık hizmetlerinin erişilebilirliğinin, bulunabilirliğinin ve kullanımının dahil edildiği finansal tabana yayılma endeksine etki eden faktörleri incelediği çalışmada 49 ülkeye ait veri setini kullanmışlardır. Yapılan regresyon analizleri sonucunda, çalışmada elde edilen temel bulgulardan birisi kişi başına düşen GSYİH 'nın finansal tabana yayılma üzerindeki pozitif etkisidir. Sosyal değişkenlerden gelir dağılımı eşitsizliğini ifade eden GINI katsayısının ve kırsal nüfus oranının finansal tabana yayılma üzerinde negatif etkisi olduğu, yetişkin okuryazarlığının ise finansal tabana yayılma üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. İşsizlik oranı ile finansal tabana yayılma arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Asfalt yol ağı gibi fiziksel altyapı, finansal katılımı arttırmada oldukça önemlidir. Benzer şekilde, telefon ve internet aboneliklerinin de etkisi olumlu ve anlamlı bulunmuştur. Bankacılık değişkenleri olan takipteki kredilerin varlıklara oranı, sermaye aktif oranı ve bankacılık sistemindeki yabancı mülkiyet oranının finansal tabana yayılma üzerinde negatif ve anlamlı etkisi tespit edilmiştir.

Tuesta vd. (2015) Global Findex veri tabanından 2012 yılı verilerini kullanarak Arjantin için finansal tabana yayılma üzerinde bireysel faktörlerin etkisini probit modeller ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda eğitim seviyesinin hesap sahipliği, banka ve kredi kartı kullanımı ve elektronik ödemeler üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi tespit edilmiştir. Gelir seviyesinin de hesap sahipliği, banka ve kredi kartı kullanımını pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Yaş değişkeninin hesap sahipliği, banka ve kredi kartı kullanımı ve kredi kullanımını pozitif olarak etkilediği, fakat doğrusal bir ilişki bulunmadığı belirli bir yaş seviyesinden sonra etkinin negatife döndüğü sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetle finansal tabana yayılmayı ifade eden bağımsız değişkenler arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Soumare vd. (2016) Dünya Bankası'nın Global Finansal Tabana Yayılma Veri tabanından elde edilen verileri kullanarak, Afrika kıtasının en az finansal kapsayıcı bölgelerinden ikisi olan Orta ve Batı Afrika'daki finansal katılımın belirleyicilerini analiz etmeye çalışmıştır. Bulgular, iki bölgede resmi finans kanallarına erişimin temel olarak cinsiyet, eğitim, yaş, gelir, oturma alanı, istihdam durumu, medeni durum, hane halkı büyüklüğü ve finansal kuruluşlardaki güven derecesi gibi bireysel özelliklerden etkilendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Orta Afrika ve Batı Afrika, resmi finans kanallarına erişimin önemli belirleyicileri açısından tüm Afrika bölgesi ile farklılık göstermektedir. Özellikle, eğitilmiş olan, çalışma çağındaki olan, şehir sakini olan ve tam zamanlı çalışan bireylerin, hem tüm bölgelerde hem de Afrika'da resmi hesaba erişiminin önemli ölçüde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, erkek ve/veya evli olmak, Orta Afrika ve Afrika için finansal katılımın olumlu belirleyicileridir. Oysa Batı Afrika ve Afrika'da gelir önemlidir. Ayrıca, hane halkı büyüklüğünün Batı Afrika'da hesap sahipliği üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Çalışmada diğer finansal tabana yayılma bileşenleri (tasarruf, borçlanma veya kullanım sıklığı) üzerinde yukarıdaki belirleyicilerin Afrika için anlamlı olmakla beraber Orta Afrika veya Batı Afrika için anlamlı olmadıkları belirlenmiştir.

Nandru vd. (2016) çalışmalarında Hindistan'da Puduçeri bölgesi için finansal tabana yayılma göstergesi olarak ele aldıkları hesap sahipliğine etki eden faktörleri 98 katılımcı ile gerçekleştirilen anket sonuçlarına ikili lojistik regresyon analizi uygulayarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda katılımcıların gelir düzeyi ve eğitim durumu, finansal katılımı etkileyen anahtar faktörler olarak belirlenmiştir. Yaş, cinsiyet ve iş durumunun ise finansal katılıma etkisi istatistiksel olarak açıklanamamıştır.

Zins ve Weill (2016), 37 Afrika ülkesi için Dünya Bankası Global Findex veri tabanını kullanarak finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörleri incelemişlerdir. Çalışma sonucunda kadın olmanın, resmi hesap sahibi olma ve resmi kredi kullanımı olasılığını düşürdüğünü tespit etmişlerdir. Yaşlı insanların finansal sisteme dahil olma olasılıklarının daha yüksek olduğu, fakat yaş ile finansal tabana yayılma arasında doğrusal olmayan bir ilişki bulunduğu, belirli bir yaştan sonra finansal sisteme dahil olmanın azaldığı belirlenmiştir. Daha yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip bireylerin finansal sisteme katılma olasılığının daha yüksek olduğu da çalışma sonucunda ulaşılan bir diğer tespittir.

Ampudia ve Ehrmann (2017) 14 Avrupa Ülkesinde uygulanan 2009/2010 Hanehalkı Finansmanı ve Tüketim Araştırması'ndan ve 2010 ABD Tüketici Finansmanı Araştırması'ndan yararlanarak banka hesabı bulunmayan bireyler için geçerli faktörleri probit regresyon analizi ile incelemişlerdir. Anket sonuçlarına göre

Euro bölgesinde %3,64 ve ABD’de %7,54 düzeyinde banka hesabına sahip olunmadığı görülmüştür. Çalışmada gelir seviyesinin banka hesabı olmaması üzerinde negatif etkisi bulunduğu, yüksek gelir gruplarındaki bireylerin banka hesabına sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İşsiz olan ve çalışmayan bireylerin hesap sahibi olamama olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin ve evli bireylerin de hesap sahibi olma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kadın olmanın hesap sahibi olma üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değilken, ABD için kadın olmanın hesap sahibi olma olasılığını azalttığı sonucuna varılmıştır.

Chikalipah (2017) resmi bir finans kurumunda banka hesabı bulunan yetişkinlerin tüm yetişkinlere oranını finansal tabana yayılma ölçüsü olarak kullandığı çalışmada, 20 Sahra Altı Afrika ülkesinin 2014 yılı verilerini kullanarak yatay kesit regresyon analizi uygulamıştır. Çalışma sonucunda okuryazarlığın, gayri safi yurtiçi hasıla büyümesinin ve kişi başına gayrisafi milli gelirin finansal tabana yayılma üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan diğer bağımsız değişkenler olan nüfus yoğunluğu ve ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojisi, enerji ve finans bileşenlerinden oluşan altyapı endeksinin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisi istatistiksel olarak açıklanamamıştır.

Shihadeh (2018) çalışmasında Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan ve Pakistan (MENAP) bölgesi için 2014 yılı Dünya Bankası Global Findex anketlerinden yararlanarak probit model aracılığı ile finansal tabana yayılma üzerinde etkili olan bireysel faktörleri belirlemeye çalışmıştır. Sonuçlar, eğitim düzeyinin yükselmesinin finansal katılımı artırırken, kadın ve yoksulların finansal sisteme dahil edilme ihtimalinin düşük olduğunu göstermektedir. Dezavantajlı kişilerin krediye erişimin yaşamlarını iyileştirmek için önemli olduğu belirlenen çalışmada, düşük gelir gruplarında yer alanların tıbbi ihtiyaçlar için borçlanma ihtimalinin diğer ihtiyaçlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. MENAP bölgesindeki çoğunluk dini İslam olmasına rağmen, resmi bir banka hesabına sahip olmanın önünde bir engel olarak görülmemektedir. Ayrıca, farklı gelir grubundaki kişilerin kayıt dışı finansal kaynakları kullanma olasılıkları değişkenlik gösterirken, eğitilmiş olanların resmi kaynak kullanma olasılıkları daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Datta ve Shing (2019) çalışmalarında 102 ülkenin 2011 ve 2014 yılı verileri kullanarak oluşturdukları finansal tabana yayılma endeksine etki eden faktörleri havuzlanmış en küçük kareler regresyon modeli aracılığıyla tespit etmişlerdir. Öncelikle çalışmada insani gelişmişlik endeksi ile finansal tabana yayılma endeksi arasında tüm ülkeler için 2011 ve 2014 yıllarında sırasıyla 0,83 ve 0,86 korelasyon katsayısı belirlenmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda kişi başına gayri safi milli hasılanın, 15-64 yaş arası nüfusun yüzdesinin, en az ortaokul seviyesindeki okula kayıt düzeyinin, beklenen yaşam süresinin, yüksek ve orta gelir seviyesinde ülke olunmasının finansal tabana yayılmayı pozitif olarak etkilediği istatistiksel olarak açıklanmıştır.

Finansal tabana yayılmanın beklenen olumlu etkileri ülkelerin bu yönde çabalarını artırırken, literatürde de finansal tabana yayılma üzerinde etkili olan faktörler yukarıda da görüldüğü üzere farklı ekonomiler için çalışmalara konu olmuştur. Gelişen bir ekonomi olan Türkiye için de finansal katılımın artırılması yönünde politika yapıcılar tarafından çabalar gösterilmektedir. Fakat finansal tabana yayılmanın belirleyicileri üzerine Türkiye ekonomisini konu alan bir çalışmaya rastlanılmamış olması önemli bir eksikliği oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye için finansal tabana yayılma üzerinde etkisi olan bireysel faktörler incelenerek politika yapıcılara yol gösterici olunmakla birlikte literatüre de önemli bir katkı sağlanmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde gerçekleştirilen analizler ile finansal tabana yayılmaya etki eden bireysel faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

3. Veri Seti ve Metodoloji

Çalışmada, Dünya Bankası’nın 2011 ve 2014 Global Findex veri tabanından sağlanan veriler kullanılmıştır. Veri tabanı 143 ülkede gerçekleştirilen ve dünya genelinde yaklaşık 150.000 kişiyi kapsayan anketlerden oluşmaktadır. Anketler, Gallup Inc. tarafından rastgele seçilen, ulusal olarak temsili örnekler kullanılarak, her ekonomide yaklaşık 1000 kişi ile 140’ın üzerinde dil kullanarak gerçekleştirilmiştir. Anketlerin hedef kitlesi, 15 ve daha yukarı yaştaki tüm sivil nüfustur. Global Findex veri tabanı, finansal tabana yayılma konusunda hesap sahipliği, finansal hizmetlerin kullanımı, amaçları, resmi finansmanın alternatifleri gibi çok sayıda gösterge içermektedir. Ayrıca, tahminlerde kullanılacak olan mikro düzeyde bilgi (cinsiyet, yaş, gelir ve eğitim) sağlar. Bu çalışmada Türkiye’de 2011 yılında 1000 ve 2014 yılında 1002 katılımcı ile gerçekleştirilen

anketlerden faydalanılmıştır. Anketler sadece 2011 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilmiş olduğundan çalışmada ilgili dönem verileri kullanılmıştır.

Çalışmada finansal tabana yayılmanın üç temel bileşeni olan resmi bir finansal kurumda banka hesabı sahibi olunması, bir finansal kurumda birikim sahibi olunması ve bir finansal kurumdan borçlanılmasına etki eden faktörler analiz edilmiştir. Söz edilen üç bileşenin bağımlı değişkenler olduğu üç ayrı model oluşturulmuştur. Ayrıca çalışmada anketlerden faydalanarak finansal tabana yayılmanın önündeki engellere etki eden faktörlerde belirlenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak anketlerde ulaşılabilen cinsiyet, yaş, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler 0 ve 1 değerleri alan kukla değişkenler olmaları nedeniyle analizlerde probit regresyondan faydalanılmıştır.

Probit modeli olarak da adlandırılan probit regresyon, ikili bağımlı değişkenleri modellemek için kullanılmaktadır. Probit modelinde, olasılığın ters standart normal dağılımı, tahmincilerin doğrusal bir kombinasyonu olarak modellenmektedir. Probit regresyon analizinde elde edilen katsayıların olasılık değerlerini ifade edecek şekilde okunması mümkün değildir. Doğrusal regresyon analizinde elde edilen katsayılar marjinal etkileri gösterirken probit regresyon analizinde elde edilen katsayılar marjinal etkileri, yani bir bağımsız değişkenin değeri değiştiğinde bağımlı değişkeninin olasılığının ne kadar değiştiğini, diğer tüm bağımsız değişkenleri bazı değerlerde sabit tutarak yorumlama imkanı vermemektedir. Bu nedenle de probit regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkende yaratacağı etkiyi olasılık olarak ifade edebilmek için marjinal etkilerin ayrıca belirlenmesi gerekmektedir.

Finansal tabana yayılmanın bileşenlerine ve finansal tabana yayılmayı sınırlandıran etmenlere etki eden faktörleri analiz etmek için aşağıdaki model oluşturulmuştur:

$$X_i = \alpha + \beta_1 * \text{Cinsiyet}_i + \beta_2 * \text{Yaşı}_i + \beta_3 * \text{Gelirdüzeyi}_i + \beta_4 * \text{Eğitimdüzeyi}_i + \varepsilon \quad (1)$$

Modelde yer alan "X" finansal tabana yayılma bileşenlerini ve finansal tabana yayılmayı sınırlandıran etmenleri ifade ederken, "i" ankete katılan her bir bireyi temsil etmektedir. Modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleri aşağıda yer alan Tablo 1'de açıklanmıştır.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Açıklama
Bağımlı Değişkenler	
<i>Finansal Tabana Yayılmanın Temel Göstergeleri</i>	
Hesap Sahibi Olma	Bireyin resmi bir finans kurumunda hesabı var ise 1, yoksa 0 olan kukla değişken
Resmi Birikim	Birey son 12 ay içinde bir finans kurumundaki hesabı kullanarak tasarruf etti ise 1, etmedi ise 0 olan kukla değişken
Resmi Kredi	Birey son 12 ayda finansal kurumdan borç aldı ise 1, almadı ise 0 olan kukla değişken
<i>Finansal Tabana Yayılmanın Önündeki Engeller</i>	
Çok Uzak	Çok uzak olması finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Çok Pahalı	Çok pahalı olması finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Belge Eksikliği	Belge eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Güven Eksikliği	Güven eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Para Eksikliği	Para eksikliği finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Dini Sebepler	Dini sebepler finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Bir Aile Üyesinin Hesabı Olması	Bir aile üyesinin hesabı olması finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Bir Hesap Alamamak	Bir hesap alamamak finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Finansal Hizmetlere İhtiyaç Olmaması	Finansal hizmetlere ihtiyaç olmaması finansal kurumda hesap sahibi olmamanın nedenlerinden ise 1, değilse 0 olan kukla değişken

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler (Devamı)

Değişken	Açıklama
<i>Bağımsız Değişkenler</i>	
Cinsiyet	Birey kadın ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Yaş	Yıl olarak yaş
Yaş ²	Yıl olarak yaşın karesi (yaş değişkeninin lineer olmayan etkisini kontrol için)
Gelir-En Düşük %20	Bireyin geliri en düşük birinci gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir-İkinci %20	Bireyin geliri ikinci gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir-Üçüncü %20	Bireyin geliri üçüncü gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir-Dördüncü %20	Bireyin geliri dördüncü gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Gelir-En Yüksek %20	Bireyin geliri en yüksek gelir düzeyinde ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
İlköğretim	Bireyin eğitim düzeyi ilköğretim veya daha altı ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Ortaöğretim	Bireyin eğitim düzeyi orta öğretim ise 1, değilse 0 olan kukla değişken
Yükseköğretim	Bireyin eğitim düzeyi yükseköğretim veya daha üstü ise 1, değilse 0 olan kukla değişken

4. Bulgular

4.1. Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Belirleyicileri

Finansal tabana yayılmayı ifade etmek üzere literatürde sadece resmi hesap sahibi olunmasını tek ölçü kullanan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, Fungáčová ve Weill (2015)’e benzer şekilde üç temel ölçüye odaklanılmıştır. Bunlardan birincisi tek ölçü kullanan çalışmalarda yoğunlukla tercih edilen resmi bir finansal kurumda hesap sahibi olunmasıdır. Ankette katılımcılara sorulan “Şu anda resmi bir finans kurumunda bir banka hesabınız var mı?” sorusu ile resmi hesap sahipliği belirlenmiştir. Finansal tabana yayılmayı ifade etmek için kullanılan bir diğer ölçü ise resmi birikimlerdir. Resmi birikimler için 2011 yılında gerçekleştirilen ankette “Son 12 ay içinde para biriktirdin mi?” ve devamında “Eğer biriktirdin ise finansal bir kurumda tasarruf ettin mi” şeklinde yer alan soru 2014 yılında “Bir finans kurumundaki hesabı kullanarak son 12 ay içinde tasarruf ettiniz mi” şeklinde yer almıştır. Karşılaştırma sağlayabilmek adına 2011 yılındaki iki soru birleştirilerek 2014 yılındaki hale dönüştürülmüş ve bu haliyle çalışmada kullanılmıştır. Finansal tabana yayılmayı temsil eden son boyut ise resmi kredilerdir. Ankette katılımcıların resmi kredi kullandıklarını belirlemek için kendilerine “Son 12 ayda finansal kurumdan borç aldınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Çalışmada Türkiye için finansal tabana yayılma üzerinde etkili olan bireysel faktörlerin tespitinden önce finansal tabana yayılmayı temsil eden resmi hesap sahibi olma, resmi birikim ve resmi kredi ölçülerine ait düzeyin Türkiye için açıklanmasının faydalı olacağı düşünülmüş ve Tablo 2’de tanımlayıcı istatistiklere yer verilerek finansal tabana yayılma seviyesi açıklanmıştır.

Resmi bir finans kurumunda hesap sahibi olunması resmi birikim ve resmi kredi için de gereklilik arz etmektedir. Bu nedenle resmi bir finans kurumunda hesap sahibi olunması, insanların finansal sisteme giriş yaptığı ve böylelikle diğer ölçülere de ulaşabilme fırsatı sağladıklarını ifade etmesi açısından önem taşımaktadır. 2011 yılında resmi hesap sahipliği oranının Türkiye’de %63,7 olduğu görülmektedir. Demirgüç-Kunt ve Klapper (2013) gayrisafi yurtiçi hasılanın resmi hesap sahipliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. 2011 yılında Türkiye’nin satın alma gücü paritesine göre 17.422 \$ olan kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası ile Türkiye için resmi hesap oranının yüksek olması açıklanabilir. 2014 yılına ait sonuçlar incelendiğinde ise dikkat çekici farklılık gözlemlenmektedir. Türkiye için resmi hesap sahipliğinde 2011 yılına göre az da olsa bir düşüş görülmektedir. Oysa 2012, 2013 ve 2014 yıllarında Türkiye’de de kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla artış göstermiştir (World Bank, 2018). Bu durum resmi hesap sahipliğinin Türkiye için ilgili dönemde kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ile açıklanamayacağını, diğer bir ifade ile etki eden başka faktörler bulunduğu işaret etmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde hesap sahibi olma oranına etki eden faktörler incelenerek bu ilginç tespitin kaynağı ortaya konmaya çalışılacaktır.

2011 yılında resmi birikimi bulunan yetişkinlerin oranı dünya geneli için yaklaşık %25’tir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2012). Türkiye %4,8 yetişkinlerin resmi birikim yapma oranı ile dünya ortalamasının oldukça altındadır. Beckmann ve Mare (2017) finansal sisteme duyulan güvenin resmi birikimlere önemli düzeyde pozitif katkı sağladığını belirtmektedir ve güven mevduat güvenliğine güven, yurtiçi bankalara güven, yabancı bankalara güven ve genel olarak finansal sistemin istikrarına güven bileşenlerinden oluşmaktadır. Ayrıca

Demirgüç-Kunt ve Klapper (2012), güvenli bir yerde tasarruf yapmanın, insanların resmi bir hesap açıp sürdürmelerinin önemli bir nedeni olabileceğini belirtiyor. Suç endeksinin tam tersi olan güvenlik endeksi Türkiye için yüksek seviyelerdedir (Numbeo, 2018). Dolayısıyla insanların güvenli bir ortamda birikim ihtiyacının Türkiye’de daha düşük olabileceği, bunun da daha az resmi birikime neden olduğu söylenebilir. 2014 yılında resmi birikimlerde 2011’e göre artış görülmektedir. Fakat yine de resmi birikim oranları, 2014 yılında yaklaşık %50 olan dünya ortalamasından ve yaklaşık %40 olan gelişen ekonomiler ortalamasından oldukça düşüktür. Resmi birikimlerin ekonomi için önemi göz önünde bulundurulduğunda artırılması önemli bir konudur ve buna etki eden faktörlerin analizi, artırılması yönündeki çabalar için yol gösterici olacaktır.

Bireylerin finansal hizmetlere erişimi-özelde krediye erişimi- dezavantajlı grupların kaynaklara ulaşımını kolaylaştırarak gelir seviyelerini artırmalarına, gelir eşitsizliğini düşürmelerine, gelir seviyesinin artması ile eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanmalarına, böylelikle gelirdeki artış ve eşitsizlikteki azalışın istikrarlı olmasına ve daha geniş açıdan ulusların ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Claessens, 2006; Demirgüç-Kunt ve Levine, 2008; Han ve Melecky, 2013; Chen ve Jin, 2017). Söz edilen avantajlarına rağmen resmi kredilere ulaşmak teminat bulunmaması ve yüksek riske sahip olunması nedeniyle tüm bireyler için ulaşılabilir değildir ve dezavantajları bulunmasına rağmen gayri resmi kredileri önemli bir alternatif haline getirmektedir. 2011 yılında Türkiye için resmi kredilerin dünya ortalaması olan %9,1’in (World Bank, 2018) altında olduğu görülmektedir. Yine %13,3 olan yüksek gelirli ekonomilerin oldukça altındadır. 2014 yılında ise resmi kredilerde artış görülmektedir ve dünya ortalamasının (%10,7) üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle Türkiye’de 2014 yılındaki resmi krediler dikkat çekicidir. Finansal tabana yayılmanın üç boyutu değerlendirildiğinde Türkiye’de 2011 yılından 2014 yılına en büyük gelişmenin resmi kredilerde olduğu görülmektedir. Demirgüç-Kunt ve Klapper (2013) çalışmalarında özel sektöre kullanılan yurtiçi kredilerin GSYİH’ye oranı ile finansal tabana yayılma arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Türkiye için bu oran 2011 yılından 2014 yılına %49’dan %64’e çıkarak hızlı bir gelişim sergilemiştir (World Bank, 2018) ve bu da resmi kredilerdeki artışın nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Fungáčová ve Weill (2015) Çin için bu oranın düşük olmasını kredilerin belirli bir alana konsantre olmasına bağlamıştır. Buradan hareketle Türkiye’de kredi konsantrasyonunun gelişimi ve resmi kredi gelişimi üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 2. Finansal Tabana Yayılmanın Ana Göstergelerine ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Hesap Sahibi Olma			Resmi Birikim			Resmi Kredi		
	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.
Panel A: 2011 Sonuçları	1000	0,637	0,481	1001	0,048	0,214	998	0,046	0,210
Panel B: 2014 Sonuçları	1002	0,628	0,484	999	0,120	0,325	999	0,215	0,411

Finansal tabana yayılmanın taşıdığı önem, kendisine etki eden faktörlerin belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Böylelikle finansal tabana yayılmanın artırılması için oluşturulacak politikalarda yol gösterici olacaktır. Çalışmada Türkiye’de finansal tabana yayılmanın üç belirleyicisine etki eden faktörler 2011 ve 2014 yılları için incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3’te özetlenmiştir. Cinsiyetin finansal tabana yayılma üzerindeki etkisi her üç boyut için de anlamlı bulunmuştur. 2011 ve 2014 yıllarının ikisi içinde kadınların hesap sahibi olma, resmi birikim yapma ve resmi kredi kullanma açılarından finansal tabana yayılma üzerinde negatif bir etkisi söz konusudur. Yalnız katsayılar incelendiğinde finansal kurumda hesap sahibi olma üzerindeki kadınların negatif etkisinin 2014’de 2011’e göre azaldığı görülmektedir. Resmi birikim ve resmi kredilerdeki kadınların negatif etkisinin ise 2014’de arttığı görülmektedir. Bu tespit kadınların finansal sistemden daha da uzaklaştığını ve özellikle kadınların finansal sisteme dahil edilmesi için daha fazla çabaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Yaş değişkeni ile finansal tabana yayılma arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Yaşta artış olması 2011 yılında insanların hesap sahibi olma, resmi birikim ve resmi kredilerinin artmasına, 2014 yılında resmi

birikim dışındaki bileşenlerde artışa neden olmaktadır. Çalışmada ayrıca yaşın doğrusal bir etkiye sahip olup olmadığını incelemek için yaş² değişkeni de kullanılmıştır. Bu değişken incelendiğinde yaşın artmasının resmi hesap sahipliğini artırdığı, yalnız belirli bir yaş seviyesinden sonra ise düşürmeye başladığını göstermektedir. Resmi birikim ve resmi kredilerde ise ilerleyen yaşlarda negatif bir etki olmamakla beraber önceki yaşlardaki etkiden çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Finansal Tabana Yayılma Göstergelerinin Belirleyicileri

	Hesap Sahibi Olma	Resmi Birikim	Resmi Kredi		
Panel A: 2011 Sonuçları	Cinsiyet	-0,3636* (0,0164)	-0,035** (0,014)	-0,026*** (0,014)	
	Yaş	0,0255* (0,0041)	0,005*** (0,003)	0,007** (0,003)	
	Yaş ²	-0,0002* (0,0000)	0,000*** (0,000)	0,000** (0,000)	
	Ortaöğretim	0,1282* (0,0303)	-0,001 (0,017)	0,023 (0,017)	
	Yükseköğretim	0,5707* (0,1151)	0,050** (0,022)	0,068* (0,024)	
	Gelir-En Düşük %20	-0,2534* (0,0387)	-0,033 (0,024)	-0,025 (0,026)	
	Gelir-İkinci %20	-0,1344* (0,0379)	-0,066** (0,029)	-0,026 (0,026)	
	Gelir-Üçüncü %20	-0,1532* (0,0350)	-0,047** (0,023)	0,011 (0,018)	
	Gelir-Dördüncü %20	-0,0491 (0,0361)	-0,011 (0,017)	0,007 (0,017)	
	Gözlem Sayısı	999	1000	997	
	Pseudo R ²	0,3106	0,095	0,089	
	Log likelihood	-450,9366	-174,217	-169,929	
	Panel B: 2014 Sonuçları	Cinsiyet	-0,236* (0,025)	-0,078* (0,020)	-0,112* (0,025)
		Yaş	0,019* (0,005)	0,000 (0,003)	0,030* (0,005)
Yaş ²		0,000* (0,000)	0,000 (0,000)	0,000* (0,000)	
Ortaöğretim		0,148* (0,036)	0,074** (0,035)	0,077** (0,034)	
Yükseköğretim		0,392* (0,051)	0,185* (0,037)	0,080*** (0,044)	
Gelir-En Düşük %20		-0,117* (0,045)	-0,090* (0,033)	-0,109* (0,041)	
Gelir-İkinci %20		-0,143* (0,042)	-0,088* (0,031)	-0,082** (0,039)	
Gelir-Üçüncü %20		-0,125* (0,043)	-0,087* (0,031)	-0,068*** (0,037)	
Gelir-Dördüncü %20		-0,116* (0,042)	-0,031 (0,026)	-0,079** (0,037)	
Gözlem Sayısı		1002	999	999	
Pseudo R ²		0,146	0,124	0,083	
Log likelihood		-564,864	-321,238	-476,861	

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Analiz sonuçlarına göre eğitim, finansal tabana yayılma üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. 2011 yılında yükseköğrenim görmüş bir kişinin hesap sahibi olma olasılığı %57 daha yüksektir. Benzer şekilde yükseköğrenim görmüş bir bireyin resmi bir finansal kurumda birikim sahibi olma ve resmi bir finans kurumundan kredi kullanma ihtimalleri de sırasıyla %5 ve %6,8 daha yüksektir. 2014 yılında ise yükseköğrenimin resmi hesap sahipliği üzerindeki pozitif etkisini sürdürmekle birlikte etkinin azaldığı görülmektedir. Diğer iki bağımlı değişken için ise katsayıların arttığı, yani yükseköğrenimi olan bir kişinin resmi birikim ve resmi kredi ihtimalinin yükseldiği görülmektedir.

Çalışmada gelir seviyesinin finansal tabana yayılmaya etkisini incelemek için beş gelir grubundan dördü bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. 2011 yılında dördüncü %20'lik dilim hariç diğer tüm gelir seviyelerinin hesap sahipliğini negatif etkilediği belirlenmiştir. Fakat en düşük %20'lik gelir grubunun katsayısından anlaşıldığı üzere bu grubun hesap sahibi olma olasılığının diğer gruplara göre çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir. 2014 yılında tüm gelir grupları yine finansal tabana yayılma üzerinde negatif etkiye sahiptir. Fakat katsayılar incelendiğinde, en düşük gelir grubunun 2011 yılında görülen belirgin etkisinin kaybolduğu, diğer gelir gruplarına yakın bir negatif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

4.2. Finansal Tabana Yayılmayı Engelleyen Faktörlerin Belirleyicileri

Finansal tabana yayılmanın bileşenleri olarak resmi bir finans kurumunda hesap sahibi olunması, bir finans kurumundaki hesapta birikim yapılması ve finansal bir kurumdan borç alınması yer almakla birlikte, diğer iki bileşenin gerçekleşebilmesi için öncelikle hesap sahibi olunması gerekmektedir. Bu nedenle bireylerin resmi bir finans kurumunda hesap sahibi olması finansal katılımın ilk ve temel ögesi olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın bu bölümünde bireylerin finansal kurumda hesap sahibi olmasını engelleyen nedenler incelenmektedir.

Tablo 4. Finansal Tabana Yayılmayı Engelleyen Faktörlere ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Çok Uzak			Çok Pahalı			Belge Eksikliği			Güven Eksikliği			Para Eksikliği		
	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.
Panel A: 2011 Sonuçları	341	0,123	0,329	345	0,284	0,452	345	0,212	0,409	345	0,301	0,460	348	0,474	0,500
	Dini Sebepler			Bir Aile Üyesinin Hesabı Olması											
	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.									
	349	0,072	0,258	348	0,233	0,423									
Panel B: 2014 Sonuçları	Çok Uzak			Çok Pahalı			Belge Eksikliği			Güven Eksikliği			Para Eksikliği		
	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.
	442	0,222	0,416	406	0,468	0,500	437	0,501	0,501	428	0,439	0,497	447	0,727	0,446
	Dini Sebepler			Bir Aile Üyesinin Hesabı Olması			Bir Hesap Alamamak			Finansal Hizmetlere İhtiyaç Olmaması					
	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.	Gözlem	Ortalama	Std. Sap.			
	433	0,224	0,417	441	0,460	0,499	441	0,410	0,492	438	0,653	0,477			

Bireylerin finansal kurumlarda hesap sahibi olmasını engelleyen ilk neden çok uzak olmaları olarak yer almaktadır. Türkiye’de 2011 yılında ankete katılanların yaklaşık %12’si finansal kurumların çok uzak olması nedeniyle hesap sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu oran 2014 yılında ise %22’ye yükselmiştir. 2014

yılında 2011 yılına göre Türkiye için finansal kurumların uzak olması nedeninin anket katılımcıları üzerindeki etkisinin artış göstermiş olması finansal tabana yayılma önündeki engellerden birisi olan uzaklıkta olumsuzluklara işaret etmektedir. Finansal kurumda hesap sahibi olma önündeki bir diğer engel olan pahalı olması da uzak olmasına benzer bir gelişim göstermektedir. Türkiye’de 2014 yılında 2011 yılına göre katılımcıların daha büyük kısmı pahalı olması nedeniyle hesap sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Türkiye için diğer nedenler olan belge eksikliği, güven eksikliği, para eksikliği, dini sebepler ve bir aile üyesinin hesap sahibi olması da 2014 yılında 2011 yılına göre daha belirgin engelleyiciler haline gelmiştir. Özellikle en yüksek orana sahip neden olan para eksikliğinin daha da artış göstermiş olması dikkat çekicidir. 2014 yılında ankete eklenen bir hesap alınamaması ve ihtiyaç duyulmaması nedenlerinin de Türkiye’de yüksek oranda engelleyici oldukları görülmektedir. 2014 yılında 2011 yılına göre tüm nedenlerde Türkiye için artış görülmesi finansal tabana yayılmanın artırılabilmesi için bu engellerin ortadan kaldırılması üzerine daha yoğun çaba gerektiğine işaret etmektedir.

Finansal tabana yayılma önündeki engellerin 2014 yılında 2011 yılına göre daha önemli hale gelmiş olması, bu engellere etki eden faktörlerin belirleyicilerinin tespit edilmesini gerekli kılmıştır. Tablo 5, finansal kurumlarda hesap sahibi olunmasını engelleyen faktörlere etki eden bireysel faktörlerin etkisini açıklamaktadır. Çok uzak olması nedenine çalışmada kullanılan bireysel faktörlerin etkisi istatistiksel olarak açıklanamamıştır. Pahalı olması nedenine 2011 ve 2014 yıllarında yaş faktörünün pozitif etkisi tespit edilmiştir. Yaş arttıkça bireylerin finansal kurumları pahalı bulma olasılığının arttığı belirlenmiştir. Fakat bu etkinin doğrusal olmadığı, belirli bir yaştan sonra pozitif etkinin azaldığı tespit edilmiştir. 2011 yılında gelir seviyesi ile pahalı olması arasında istatistiksel bir ilişki belirlenememesine rağmen 2014 yılında birinci ve üçüncü gelir seviyelerinde bireylerin hesap sahibi olunmasını pahalı bulma olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür.

2011 yılında yaşın güven eksikliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaş arttıkça finansal kurumlara duyulan güvenin azaldığı, belirli bir yaştan sonra ise bu etkinin ortadan kalktığı görülmüştür. 2014 yılında ise bireysel faktörlerin güven eksikliğine etkisi olmadığı belirlenmiştir. Belge eksikliği nedeni üzerinde etkisi olan tek faktörün 2014 yılı için cinsiyet olduğu görülmektedir. Kadınların belge eksikliği nedeniyle hesap sahibi olamama olasılığı erkeklere göre daha yüksektir. Yine 2011 yılında istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte 2014 yılında para eksikliğinin kadınların hesap sahibi olamama olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 2011 yılında hesap sahibi olmama nedeni olarak para eksikliğinin en düşük gelir grubunda ortaya çıkma olasılığı daha yüksek iken 2014 yılında en düşük ikinci gelir grubunda bu nedenin daha yüksek olasılıkla ortaya çıktığı görülmüştür. 2011 yılı için para eksikliği ile yaş arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememesine rağmen, 2014 yılında yaştaki artışın para eksikliği nedeni ile hesap sahibi olmama olasılığının arttığı belirlenmiştir.

Türkiye’de insanların bir kısmının faiz hassasiyeti nedeniyle finansal kurumlara mesafeli durdukları bilinmektedir. 2014 yılında kadınların dini nedenlerle hesap sahibi olmama olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde yüksek eğitim seviyesinde dini nedenlerin engel olma olasılığı daha düşüktür. Yaşın ise doğrusal olmamakla birlikte dini sebepler üzerinde pozitif etkisi olduğu, belirli bir yaşa kadar yaştaki artışın dini nedenlerle hesap sahibi olmama olasılığını arttırdığı belirlenmiştir. 2011 yılında bir başka aile üyesinin hesap sahibi olması nedeniyle hesap sahibi olunmaması olasılığının düşük gelir seviyelerinde daha düşük olasılığa sahip olduğu görülmüştür. 2014 yılında ise sadece en düşük gelir grubu değişkeninin anlamlı olduğu, en düşük gelir seviyesinde bireylerin diğer aile üyelerinin hesap sahipliğini neden olarak görme olasılığının daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Ankete 2014 yılında eklenen bir hesap alamamak nedeninin en düşük gelir seviyesinde ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Finansal hizmetlere ihtiyaç olmamasının ise yaşla negatif bir ilişki içerisinde olduğu, yaş ilerledikçe bireylerin finansal sisteme ihtiyaç duymama olasılığının azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Finansal Tabana Yayılmayı Engelleyen Faktörlerin Belirleyicileri

	Çok Uzak	Çok Pahalı	Belge Eksikliği	Güven Eksikliği	Para Eksikliği	Dini Sebepler	Bir Aile Üyesinin Hesabı Olması			
Panel A: 2011 Sonuçları	Cinsiyet	0,170 (0,240)	0,002 (0,063)	-0,006 (0,056)	0,022 (0,063)	-0,014 (0,067)	-0,040 (0,036)	0,052 (0,059)		
	Yaş	0,002 (0,033)	0,016*** (0,009)	-0,002 (0,008)	0,041* (0,009)	-0,014 (0,009)	0,004 (0,005)	0,006 (0,008)		
	Yaş ²	0,000 (0,000)	0,000*** (0,000)	0,000 (0,000)	-0,001* (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)		
	Ortaöğretim	-0,386 (0,242)	0,044 (0,063)	-0,005 (0,060)	0,080 (0,060)	-0,125*** (0,068)	-0,077*** (0,039)	-0,049 (0,058)		
	Gelir-En Düşük %20	0,304 (0,304)	-0,098 (0,081)	-0,066 (0,071)	-0,092 (0,077)	0,182** (0,082)	-0,024 (0,047)	-0,275* (0,068)		
	Gelir-İkinci %20	0,310 (0,300)	0,001 (0,077)	-0,015 (0,070)	-0,105 (0,077)	0,035 (0,082)	0,007 (0,044)	-0,278* (0,068)		
	Gelir-Üçüncü %20	0,055 (0,309)	0,015 (0,074)	-0,046 (0,067)	-0,058 (0,074)	-0,039 (0,080)	0,033 (0,042)	-0,083 (0,062)		
	Gelir-Dördüncü %20	0,233 (0,316)	0,055 (0,078)	-0,087 (0,074)	-0,109 (0,080)	-0,138 (0,086)	-0,036 (0,053)	-0,140** (0,067)		
	Gözlem Sayısı	340	344	344	344	347	348	347		
	Pseudo R2	0,030	0,020	0,008	0,056	0,055	0,061	0,072		
Log likelihood	-121,368	-200,569	-176,455	-198,911	-226,911	-84,467	-175,002			
Panel B: 2014 Sonuçları	Cinsiyet	0,004 (0,045)	-0,044 (0,052)	0,172* (0,051)	-0,058 (0,053)	0,082*** (0,042)	-0,116* (0,044)	0,074 (0,052)	0,044 (0,053)	-0,067 (0,051)
	Yaş	0,004 (0,007)	0,029* (0,008)	-0,001 (0,009)	0,005 (0,009)	0,022* (0,007)	0,034* (0,008)	-0,010 (0,009)	-0,012 (0,009)	-0,014** (0,008)
	Yaş ²	0,000 (0,000)	0,000** (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000** (0,000)	0,000* (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)	0,000 (0,000)
	Ortaöğretim	-0,012 (0,048)	0,112*** (0,059)	0,039 (0,059)	0,041 (0,060)	0,003 (0,051)	-0,049 (0,045)	0,087 (0,057)	0,034 (0,058)	0,059 (0,055)
	Yükseköğretim	-0,100 (0,097)	-0,079 (0,116)	0,107 (0,114)	0,029 (0,115)	0,003 (0,094)	-0,260** (0,111)	0,107 (0,107)	-0,102 (0,114)	0,165 (0,108)
	Gelir-En Düşük %20	-0,027 (0,067)	0,132*** (0,080)	-0,030 (0,080)	-0,026 (0,081)	0,003 (0,063)	0,031 (0,068)	-0,163** (0,076)	0,135*** (0,079)	-0,081 (0,078)
	Gelir-İkinci %20	0,060 (0,062)	0,219* (0,074)	0,081 (0,075)	0,086 (0,076)	0,135** (0,063)	0,058 (0,064)	-0,098 (0,073)	0,089 (0,076)	-0,090 (0,073)
	Gelir-Üçüncü %20	-0,035 (0,068)	0,146*** (0,080)	0,025 (0,080)	0,129 (0,081)	0,035 (0,066)	0,021 (0,069)	0,018 (0,078)	0,074 (0,080)	-0,050 (0,078)
	Gelir-Dördüncü %20	-0,070 (0,067)	-0,001 (0,079)	0,065 (0,078)	-0,012 (0,080)	-0,091 (0,061)	0,011 (0,067)	0,013 (0,076)	0,022 (0,079)	-0,111 (0,075)
	Gözlem Sayısı	442	406	437	428	447	433	441	441	438
Pseudo R2	0,016	0,092	0,030	0,017	0,144	0,080	0,067	0,013	0,034	
Log likelihood	-230,185	-254,924	-293,724	-288,433	-224,404	-212,024	-284,020	-294,552	-273,092	

Tabloda yer alan değerler marjinal etkiler olup standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir, Tabloda yer alan *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir. 2011 yılında yükseköğretim sahibi olan anket katılımcılardan hesap sahibi olmayan olmaması nedeniyle 2011 yılında Yükseköğretim değişkeni ihmal edilmiştir.

5. Sonuç

Bireylerin finansal sisteme katılmasını ifade eden finansal tabana yayılmanın ülke ekonomileri, şirketler ve bireyler için olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Bu nedenle finansal tabana yayılmanın artırılması yönünde politika yapıcılar tarafından yoğun çabalar bulunmaktadır. Finansal tabana yayılmanın

geliştirilebilmesi için etki eden faktörlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye için finansal tabana yayılma düzeyinin belirlenmesine ve etki eden bireysel faktörlerin tespit edilmesine odaklanılmıştır. Ayrıca finansal tabana yayılmanın önündeki engeller de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada 2014 yılında 2011 yılına göre Türkiye’de finansal bir kurumda bulunan hesapta birikim yapma ve finansal bir kurumdan borç almanın önemli ölçüde artış gösterdiği görülmüştür. Finansal bir kurumda hesap sahibi olunmasının ise 2014 yılında 2011 yılına göre sınırlı bir düşüş gösterdiği belirlenmiştir. Finansal tabana yayılma anlamında birikim ve kredilerin gelişim göstermesine rağmen hesap sahipliğinde gelişim olmadığı tespit edilmiştir. Bu noktada hesap sahipliği resmi birikim ve resmi kredi için bir gereklilik olmasına rağmen, hesap sahipliği seviyesinin resmi birikim ve resmi kredi seviyesinin üzerinde yer alması, hesap sahipliğinde gelişim olmamasına rağmen resmi birikim ve resmi kredilerin artabilmesine olanak sağlamıştır. Finansal tabana yayılmanın bileşenleri olan hesap sahibi olma, finansal kurumda birikim yapma ve finansal kurumdan borç almaya etki eden bireysel faktörler probit regresyon analizi ile incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre 2011 ve 2014 yıllarının her ikisinde de kadınların hesap sahibi olma, resmi birikim yapma ve resmi kredi kullanma açılarından finansal tabana yayılma üzerinde negatif bir etkisi söz konusudur. Katsayılar incelendiğinde finansal kurumda hesap sahibi olma üzerindeki kadınların negatif etkisinin 2014’de 2011’e göre azaldığı, resmi birikim ve resmi kredilerdeki etkisinin ise 2014’de arttığı görülmektedir. Yaş değişkeni ile finansal tabana yayılma arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır. 2011 yılında yaştaki artışın resmi hesap, resmi birikim ve resmi kredi sahibi olunması olasılığını artırırken 2014 yılında da resmi birikim dışında benzer bir etki bulunmaktadır. Yalnız yaşın etkisinin doğrusal olmadığı, belirli bir yaştan sonra düştüğü belirlenmiştir. 2011 yılında yükseköğrenim görmüş bir kişinin hesap sahibi olma, bir finansal kurumda birikim sahibi olma ve resmi bir finans kurumundan kredi kullanma ihtimallerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 2014 yılında ise yükseköğrenimin resmi hesap sahipliği üzerindeki pozitif etkisini sürdürmekle birlikte etkinin azaldığı, yükseköğrenimi olan bir kişinin resmi birikim ve resmi kredi ihtimalinin de yükseldiği görülmektedir. 2011 yılında en düşük gelir grubunun hesap sahibi olma olasılığının diğer gruplara göre çok daha düşük olduğu, 2014 yılında ise 2011 yılında görülen belirgin etkinin kaybolduğu, diğer gelir gruplarına yakın bir negatif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen kadın olmanın finansal tabana yayılma üzerindeki negatif etkisi, yaşın doğrusal olmayan pozitif etkisi, gelir ve eğitim seviyesindeki artışın finansal tabana yayılma üzerinde olumlu yönde etki göstermesi Shihadeh (2018) tarafından Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan ve Pakistan (MENAP) bölgesi için ve Zins ve Weill (2016) tarafından 37 Afrika ülkesi için elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Çalışmada finansal tabana yayılmanın temel bileşeni olan finansal bir kurumda hesap sahibi olmayı engelleyen faktörler de incelenmiştir. 2014 yılında 2011 yılına çok uzak, çok pahalı, belge eksikliği, güven eksikliği, para eksikliği, dini sebepler ve bir aile üyesinin hesabı olması şeklindeki engellerin bireyler tarafından daha yoğun şekilde hissedildiği görülmektedir. 2011 ve 2014 yıllarında yaş arttıkça bireylerin finansal kurumları pahalı bulma olasılığının arttığı, fakat bu etkinin doğrusal olmadığı, belirli bir yaştan sonra pozitif etkinin azaldığı tespit edilmiştir. 2011 yılında yaşın güven eksikliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenirken 2014 yılında bu etki istatistiksel olarak açıklanamamıştır. 2014 yılı sonuçlarına göre kadınların belge eksikliği ve para eksikliği nedeniyle hesap sahibi olamama olasılığı erkeklere göre daha yüksektir. 2014 yılında kadınların dini nedenlerle hesap sahibi olmama olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde yüksek eğitim seviyesinde dini nedenlerin engel olma olasılığı daha düşüktür. Yaşın ise doğrusal olmamakla birlikte dini sebepler üzerinde pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir. Ankete 2014 yılında eklenen bir hesap alamamak nedeninin en düşük gelir seviyesinde ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Finansal hizmetlere ihtiyaç olmamasının ise yaşla negatif bir ilişki içerisinde olduğu, yaş ilerledikçe bireylerin finansal sisteme ihtiyaç duymama olasılığının azaldığı tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçları finansal tabana yayılmanın artırılması yolundaki çabaları desteklemek üzere politika yapıcılara önemli tespitler sunmaktadır. Bireysel faktörler dikkate alınarak finansal tabana yayılmanın bileşenlerinin geliştirilmesi mümkün olabilecektir. Ayrıca finansal kurumda hesap sahibi olması engelleyen faktörlerin de değerlendirilerek azaltılması finansal katılım yönündeki çabaları destekleyici olacaktır. Bundan

sonra yapılacak çalışmalarda geliştirilecek ölçeklerde daha fazla değişken kullanılması literatüre ve finansal tabana yayılmanın artırılması için politika yapıcılara önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Ampudia, M., & Ehrmann, M. (2017). Financial inclusion: what's it worth? ECB Working Paper, No. 1990.
- Beckmann, E., & Mare, D. S. (2017). Formal and informal household savings: how does trust in financial institutions influence the choice of saving instruments? MPRA Paper No. 81141.
- Chen, Z., & Jin, M. (2017). Financial inclusion in China: Use of credit. *Journal of Family and Economic Issues*, 38(4), 528-540.
- Chikalipah, S. (2017). What determines financial inclusion in Sub-Saharan Africa? *African Journal of Economic and Management Studies*, 8(1), 8-18.
- Claessens, S. (2006). Access to financial services: A review of the issues and public policy objectives. *World Bank Research Observer*, 21(2), 207-240.
- Datta, S. K., & Singh, K. (2019). Variation and determinants of financial inclusion and association with human development: A cross country analysis. *IIMB Management Review*, <https://doi.org/10.1016/j.iimb.2019.07.013>.
- Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2008). Finance, financial sector policies, and long-run growth. Policy Research Working Paper, No. 4469.
- Demirguc-Kunt, A., & Klapper, L. (2012). Measuring financial inclusion: The Global Findex database. Policy Research Working Paper No. 6025.
- Demirguc-Kunt, A., & Klapper, L. (2013). Measuring financial inclusion: Explaining variation in use of financial services across and within countries. *Brookings Papers on Economic Activity*, 44(1), 279-340.
- Finansal İstikrar Komitesi (2014). Finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları, <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1076> (Erişim Tarihi: 11.11.2018).
- Fungáčová, Z., & Weill, L. (2015). Understanding financial inclusion in China. *China Economic Review*, 34, 196-206.
- Goland, T., Bays, J., & Chaia, J. (2010). *From million to billions: Achieving full financial Inclusion*. McKinsey & Company.
- Han, R., & Melecky, M. (2013). Financial inclusion for financial stability. Access to bank deposit and the growth of deposits in the global financial crisis. Policy Research Working Paper No. 6577.
- Metlife (2015). Measuring Financial Inclusion in Turkey, https://www.metlife.com/content/dam/microsites/about/corporateresponsibility/pdf/FocusInclusion_MeasuringFinancialInclusion-Turkey.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2018).
- Nandru, P., Anand, B., & Rentala, S. (2016). Determinants of financial inclusion: Evidence from account ownership and use of banking services. *International Journal of Entrepreneurship and Development Studies*, 4(2), 141-155.
- Numbeo (2018). Crime Index for Country 2018, https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp, (Erişim Tarihi: 12.12.2018).
- Sarma, M., & Pais, J. (2011). Financial inclusion and development. *Journal of International Development*, 23(5), 613-628.
- Shihadeh, F. H. (2018). How individual's characteristics influence financial inclusion: Evidence from MENAP. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 11(4), 553-574
- Soumaré, I., Tchana Tchana, F., & Kengne, T. M. (2016). Analysis of the determinants of financial inclusion in Central and West Africa. *Transnational Corporations Review*, 8(4), 231-249.
- The World Bank (2018), Global financial inclusion, <https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=1228> (Erişim Tarihi: 14.12.2018).
- The World Bank (2018). Domestic credit to private sector (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS> (Erişim Tarihi: 15.12.2018).
- The World Bank (2018). Domestic credit to private sector (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?view=chart> (Erişim Tarihi: 15.12.2018).
- Triki, T., & Faye, I. (2013). *Financial inclusion in Africa*. Tunisia: African Development Bank.

- Tuesta, D., Sorensen, G., Haring, A., & Camara, N. (2015). Financial inclusion and its determinants: The case of Argentina. BBVA Working Paper No. 15/03.
- Zins, A., & Weill, L. (2016). The determinants of financial inclusion in Africa. *Review of Development Finance*, 6(1), 46-57.